

Ryszard Szczygieł

X Powszechny Zjazd Historyków Polskich

Rocznik Lubelski 12, 240-248

1969

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

komisji do spraw historii. Komisja ta zorganizowała w dniach 31 stycznia — 3 lutego 1968 r. czwartą konferencję historyków sławistów w Mińsku z udziałem wielu uczonych zagranicznych oraz pracowników Instytutu Słowianoznawstwa Akademii Nauk ZSRR i Katedr Historii Południowych i Zachodnich Słowian. Kilka referatów na tej konferencji wygłosili pracownicy Uniwersytetu Moskiewskiego: I. M. Bielańska *Słowianoznawstwo radzieckie w 50-leciu*; I. D. Oczak *Udział Jugosławian w wojnie ojczyźnianej Związku Radzieckiego*; L. P. Łaptiewa *Rozwój „idei słowiańskiej” w Rosji w XIX i na początku XX wieku*. Wystąpili także z referatami: I. A. Woronkow, B. M. Rukol, W. G. Karasiow, E. S. Makowa⁴.

Katedra Historii Nowożytnej Polski UMCS nawiązała ścisłą współpracę z Katedrą Historii Południowych i Zachodnich Słowian Uniwersytetu Moskiewskiego⁵. Wyraża się ona w wymianie publikacji i wydawnictw naukowych, ze szczególnym uwzględnieniem prac dotyczących się Lubelszczyzny. Należy w tym miejscu wyrazić przekonanie, podbudowane dotychczasową praktyką, że w następnych latach nasze związki z Katedrą Historii Południowych i Zachodnich Słowian Uniwersytetu Moskiewskiego jeszcze bardziej się umocnią i poszerzą z pożytkiem dla obu placówek naukowych.

Albin Koprucki

⁴ P. Z. Sawoczkin, D. B. Mielcew *Czterdziestą międzywzowska naukową konferencją historyków-slawistów*. „Sowieckie Sławianowiedzenie”. Moskwa 1968 nr 4, s. 133—138. Referaty z tej konferencji ukazały się drukiem pt. *Sowieckie Sławianowiedzenie. Materiały IV konferencji historyków-slawistów*. Mińsk 1969, ss. 664.

Kolejna konferencja ma się odbyć w lutym 1970 r. w Charkowie a jej głównym akcentem będzie uczczenie setnej rocznicy urodzin W. I. Lenina.

Na konferencji w Mińsku problematyka polska zajęła bardzo poważne miejsce. Dla przykładu można wymienić tytuły niektórych tylko referatów, a mianowicie: A. F. Noskow *Polityka gospodarcza hitlerowców w okupowanej Polsce (generalne gubernatorstwo) w latach 1939—1944*; M. D. Kulikowski (Luck) *Program agrarny PPR i walka o jego realizację (listopad 1943 — grudzień 1944)*; W. S. Parsadanowa *Związek Radziecki i powstanie Polski Ludowej*; S. M. Steckiewicz *Revolucja Październikowa i niepodległość Polski*; P. I. Kalniczenko *Polska prasa rewolucyjna na Ukrainie w latach 1917—1920*; N. S. Oriechwa *Rola KPP w umacnianiu rewolucyjnych więzi pracujących Zachodniej Białorusi i Polski (1918—1933)*.

⁵ W dniach 19—20 stycznia 1968 r. Katedra Historii Nowożytnej Polski UMCS gościła doc. I. A. Woronkova, z którym wymieniono wstępne uwagi na temat współpracy z Katedrą Historii Południowych i Zachodnich Słowian Uniwersytetu Moskiewskiego.

X POWSZECHNY ZJAZD HISTORYKÓW POLSKICH

W dniach od 9 do 13 września 1969 r. obradował w Lublinie X Powszechny Zjazd Historyków Polskich, zorganizowany przez Polskie Towarzystwo Historyczne. Od strony organizacyjnej Zjazd przygotowała komisja powołana przez Zarząd Oddziału Lubelskiego PTH w składzie: dr J. Szymański — przewodniczący, doc. dr W. Ćwik, dr T. Opas, mgr S. Olczak, mgr F. Pomarańska, mgr R. Szczygieł, mgr M. Szyszko.

Obrady otworzył prezes Polskiego Towarzystwa Historycznego prof. dr Stanisław Herbst. Zwrócił on uwagę na jubileuszowy charakter Zjazdu, odbywającego

się w mieście, które było widownią wielu doniosłych wydarzeń w życiu narodu. Nawiązał kolejno do unii polsko-litewskiej, zawartej w Lublinie w roku 1569, powstania pierwszych władz odradzającego się po okresie zaborów w roku 1918 państwa polskiego oraz okresu kształtowania się Polski Ludowej, kiedy Lublin był siedzibą władz centralnych, gdzie formułowano i wprowadzano w życie przełomowe dla dziejów narodu akty prawne.

W imieniu władz i społeczeństwa ziemi lubelskiej uczestników Zjazdu powitał I sekretarz KW PZPR w Lublinie Władysław Kozdra¹. Prorektor Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej doc. dr Stanisław Krzykała złożył zgromadzonym życzenia owocnych obrad w imieniu władz uczelni, która użyczyła swoich gmachów dla potrzeb Zjazdu. W imieniu gospodarzy powitał przybyłych na obrady prezes Oddziału Lubelskiego PTH prof. dr Kazimierz Myśliński.

X Zjazd zgromadził około 900 uczestników, a w tej liczbie: pracowników naukowych, nauczycieli, działaczy oświatowych oraz miłośników historii. Przybyły delegacje zagraniczne: z Niemieckiej Republiki Demokratycznej, Węgier i Związku Radzieckiego.

Wiodącym hasłem Zjazdu było miejsce Polski w Europie. Temat ten narzucał więc konieczność patrzenia na jej dzieje w szerszym, powszechnym kontekście, ujmowanie polskiej rzeczywistości dziejowej na szerokim tle porównawczym. Uwidoczniło się to zarówno w referatach plenarnych, jak i sekcyjnych, ukazujących bądź Europę — z położeniem akcentu na interesujące nas wątki jej dziejów, bądź dzieje ziem polskich — jako fragment szerszej rzeczywistości. Miejsce obrad wybrano nie przypadkowo. W ten sposób historycy polscy chcieli uczcić pięćdziesięciolecie odzyskania niepodległości i dwudziestopięciolecie władzy ludowej. Warunkowało to zarazem nasilenie zainteresowań ostatnim półwieczem dziejów narodowych, co wraz z głównym hasłem Zjazdu złożyło się na profil jego obrad.

Proporcje takie uwidoczniły się w czasie obrad plenarnych, na których cztery z sześciu wygłoszonych referatów dotyczyły właśnie historii najnowszej. Zawierały one syntezę sprawy polskiej i półwiecza polskiej państwowości na arenie międzynarodowej, tematycznie zaś dotyczyły: przesłanek międzynarodowych odbudowy Państwa Polskiego w 1918 r., o czym mówił prof. dr J. Pajewski. Wojskowe aspekty udziału Polski w II wojnie światowej przedstawił płk W. Tuszyński, genezę Polski Ludowej zarysowali w swoim wykładzie dr R. Halaba i dr M. Malinowski, wreszcie doc. dr W. Wesołowski omówił przemiany struktury klasowo-warstwowej w Polsce Ludowej. Przedstawiono tutaj procesy polityczne Europy w przeddzień zakończenia I wojny światowej, trudności odradzającego się państwa, walki różnych orientacji w łonie narodu polskiego oraz sytuację polityczną Europy w dwudziestolecie międzywojennym i jej wpływ na położenie II Rzeczypospolitej. Zaprezentowano także cały zespół czynników, jakie uwarunkowały odzyskanie niepodległości po latach zaborów i odrodzenie Polski po II wojnie światowej. Przedstawione zostały aspekty militarne działań Wojska Polskiego i ruchu oporu w czasie wojny, w kontekście innych państw okupowanych przez III Rzeszę. Wydobyto również zasadnicze przemiany w świadomości społecznej w ciągu ostatnich dziesiątków lat. Referat ostatni przygotowany przez socjologa wskazał na zmiany jakościowe w obrębie poszczególnych warstw i grup społecznych. Ukazał rolę świadomości w procesie przeobrażeń oraz zaakcentował integrację społeczeństwa, jako czynnik realizacji programu industrializacji kraju.

¹ Pełny tekst przemówienia podała prasa codzienna. Patrz np. „Sztandar Ludu” nr 215 z dnia 10 września 1969 r., s. 2.

Dwa pozostałe referaty plenarne mieściły się również w zarysowanym powyżej profilu. Pierwszy z nich, wygłoszony przez prof. dr J. Gierowskiego, omawiał problemy szlacheckiej Rzeczypospolitej w XVI do XVIII wieku na tle wzrastającego absolutyzmu w Europie. Problemy polityczne narodu polskiego na przełomie XVIII i XIX wieków ukazał wykład prof. dr B. Leśnodorskiego. Podkreślono tutaj, że dopiero oświecenie przybliżyło Rzeczpospolitą do powszechnych tendencji rozwojowych w Europie. Narzędziem tych przemian i rozwoju nowoczesnego narodu były w tym czasie nowe i zreformowane instytucje państwowe. Kontynuacją prac podjętych przed rozbiorami były instytucje i przemiany, jakie zaszły w Księstwie Warszawskim. Reformy te miały kapitalne znaczenie dla przyszłego rozwoju społeczeństwa. Za jedno z najważniejszych zjawisk w naszej historii tego okresu uznał Autor powstanie narodowej armii, a to ze względu na jej patriotyczny i demokratyczny charakter.

Obok zebrań plenarnych obrady toczyły się w dziesięciu sekcjach, z których siedem obejmowało poszczególne okresy historii (od starożytnej do najnowszej), trzy pozostałe to sekcje: metodologii, dydaktyki oraz nauk pomocniczych historii. Przedmiotem dyskusji w sekcjach były referaty, z których część była uprzednio wydana w dwu tomach pamiętnika zjazdowego, inne zostały powielone i rozdane uczestnikom przed obradami sekcji, jeszcze inne zostały przedstawione przez referentów w całości.

Obrady sekcji I — Historia starożytna objęły trzy posiedzenia. Ogółem wygłoszono pięć referatów i jeden komunikat. W dyskusji głos zabrały 32 osoby. Potrzeby i perspektywy rozwojowe historii starożytnej w Polsce omówił referat prof. dr I. Biezuńskiej-Małowist i prof. dr. J. Wolskiego. Zarówno tutaj, jak i w dyskusji podkreślano potrzebę dalszego rozwoju badań, głównie nad okresem przedhelleńskim. Wysunięto potrzebę zwiększenia stypendiów zagranicznych dla młodych badaczy, sprowadzania do kraju w szerszym niż dotychczas zakresie literatury naukowej z krajów zachodnich oraz utworzenia Pracowni Historii Starożytnej przy Instytucie Historii PAN. Postulowano także potrzebę wydania polskich podręczników dla tego okresu historii.

Temat badawczy stanowiły zagadnienia kryzysu cesarstwa rzymskiego w III w.n.e. Znalazł on odzwierciedlenie w czterech referatach, wygłoszonych przez: doc. dr. R. Kamienika *Niektóre aspekty kryzysu władzy rzymskiej w Galii w II w.n.e.*; doc. dr. J. Kolendo *Postawa defensywna cesarstwa rzymskiego wobec barbarzyńców; Jupiter Depulsor w świetle inskrypcji znalezionych przez polską ekspedycję archeologiczną w Novae*; prof. dr. E. Konika *Kryzys imperium a barbarzyńcy na północ od Dunaju*; doc. dr. T. Kotulę *Dynastia Sewerów a urbanizacja Afryki. Municipium Thagastensium*. Wokół tych referatów wywiązała się żywa dyskusja. Z Lublina wzięli w niej udział dr T. Łoposzko i dr F. Stopniak. W czasie obrad wiele uwagi poświęcono interpretacji źródeł epigraficznych.

W sekcji II — Historia średniowieczna, odbyły się cztery posiedzenia, na których obecnych było przeciętnie około 100 osób, w tym duży procent nauczycieli. Wysłuchano sześciu referatów. W dyskusji zabrało głos 40 osób. Problem główny dotyczył lokalizacji Polski na mapie Europy w średniowieczu. Akcentowano sprawy gospodarcze, społeczne i kulturalne, dyskutując zarazem zagadnienia metodyczne, metodologiczne, aparatu badawczego. W badaniach nad wczesnym średniowieczem dochodzi często do konfrontacji archeologii z historią. Znalazła ona odbicie również na tym Zjeździe, m. in. w dyskusji wokół referatu prof. dr. K. Myślińskiego *Związki polityczne na ziemiach granicznych między Polską i Rusią w VI—XI w.* Wzięli w niej udział m. in. prof. dr A. Gardawski i doc. dr Z. Sułow-

ski. Największą różnicę zdań wywołał problem wytyczenia granic zasięgu kultury polskiej i ruskiej w tamtych czasach. Referent opowiadał się za linią Wieprza, dyskutanci zaś za linią Bugu. Z tym referatem wiązała się dyskusja nad opublikowanym tekstem prof. dr. H. Łowmiańskiego *Rola Moraw w genezie państw słowiańskich*, który nie był wygłoszony z powodu nieobecności referenta. Obydwa poruszały problematykę sporną, dotyczącą głównie lokalizacji pierwszych państw słowiańskich oraz genezy państwowości we wczesnym etapie rozwoju państw słowiańskich. Stąd żywa i obfitująca w liczne polemiki dyskusja. Wskazała ona potrzebę rozszerzenia badań, głównie archeologicznych, na tereny dotychczas nie eksplorowane.

Od sześciu lat polscy badacze dyskutują problemy wpływu państwa piastowskiego na kształtowanie się społeczeństwa polskiego. Pokłosiem tych zainteresowań milenijnych był referat dr. T. Lalika, rozpatrujący procesy rozwojowe naszego społeczeństwa od X do XII wieku na tle struktur społecznych Europy środkowo-wschodniej.

Godnym podkreślenia jest fakt, że na porządku obrad znalazła się problematyka wieku XV. Została ona omówiona w trzech referatach: doc. dr. H. Samsonowicza *Polska w gospodarce europejskiej późnego średniowiecza*, prof. dr. J. Kłoczowskiego *Polska w kulturze europejskiej późnego średniowiecza* oraz doc. dr. R. Hecka *Świadomość narodowa i państwowa w Czechach i Polsce w XV wieku*. Wzbudziły one duże zainteresowanie wśród uczestników Zjazdu. Niech miarą popularności będzie fakt, iż dyskusji nad tymi problemami poświęcono dwa posiedzenia. Prowadzono ją łącznie nad wszystkimi referatami, gdyż poruszona tam problematyka ściśle wiązała się ze sobą.

Wciągnięcie ziem polskich w orbitę gospodarki europejskiej miało wpływ na kształtowanie się struktury społecznej (wzrost znaczenia szlachty) oraz uformowanie się określonych form kultury. Szukanie nowych rozwiązań w tej ostatniej w XIV i XV w. warunkował kryzys, jaki ogarnął gospodarkę europejską w tym czasie. Rozwinął się wtedy typ tzw. „chrześcijaństwa ludowego”, który oddziałał szczególnie silnie zwłaszcza na sztukę (rozpowszechnienie się malarstwa sakralnego w stylu gotyckim). Z kolei dyskusja nad referatem prof. dr. Kłoczowskiego ujawniła więzi integrujące, ważne dla nowego ujęcia świadomości narodowej. Zwrócono uwagę na duże trudności z pojęciami i aparatem źródłowym przy badaniach nad świadomością. Wysunięto potrzebę współpracy specjalistów z wielu dziedzin w badaniach nad tymi zjawiskami. Jako cechy określające świadomość przedstawiono patriotyzm (w ówczesnym rozumieniu) oraz odrębność językową. W czasie obrad zwrócono uwagę na potrzebę publikacji źródeł do wieku XV; postulowano także wzmoczenie wysiłków w zakresie popularyzacji badań oraz nasilenie zainteresowań późnym średniowieczem.

Sekcja III — Odrodzenia i kontrreformacji odbyła cztery posiedzenia, które zgromadziły liczne grono uczestników (od 100 do 200 osób). Wysłuchali oni siedmiu referatów dotyczących zagadnień gospodarczych, politycznych, kultury oraz krajów zamorskich. Sprawy gospodarcze XVI—XVIII wieku omawiały referaty: prof. dr. W. Rusińskiego *Rola ziem polskich w europejskiej wymianie handlowej w XVI—XVIII wieku* i doc. dr. A. Mączaka *Eksport zbożowy i problemy polskiego bilansu handlowego w XVI—XVII wieku*. Zarówno tutaj, jak i w dyskusji starano się określić miejsce Polski w wymianie europejskiej; szczególną jej rolę w eksporcie surowców, których wywóz wzrastał ciągle do pierwszej połowy XVII wieku. Poruszano także problemy ogólnego stanu gospodarczego Rzeczypos-

spolitej, zwłaszcza zagadnienia kryzysu wewnętrznego w końcu XVI i pierwszej połowie XVII wieku i to zarówno w łonie folwarku pańszczyźnianego, jak i stagnacji gospodarki miejskiej. Szeroko potraktowano wpływ ogólnego stanu gospodarczego na położenie poszczególnych warstw społecznych. Zwrócono zarazem uwagę na niedostatek badań nad handlem lądowym.

Sprawy polityczne poruszały referaty: prof. dr. J. Bardacha *Unia lubelska; geneza i znaczenie* oraz prof. dr. Z. Wójcika *Rzeczpospolita na arenie międzynarodowej w XVII wieku; wybrane zagadnienia dyskusyjne*. Przedstawiając problemy związane z unią podkreślano dużą rolę szlachty litewskiej w jej przeprowadzeniu. Zwracano także uwagę na znaczenie polityczne, społeczne i gospodarcze unii; na korzyści jakie przyniosła ona narodom Rzeczypospolitej. Ocena tego aktu nie była jednoznaczna, ale wszyscy zabierający głos byli zgodni, że stanowiła unia jedno z najważniejszych wydarzeń w dziejach narodu polskiego. Wykład prof. dr. Wójcika dotyczył węzłowych zagadnień międzynarodowego znaczenia Rzeczypospolitej w XVII w. Dyskusja skupiła się głównie na zagadnieniach dotyczących oceny tzw. protestantyzmu w Polsce XVII wieku oraz kwestii czy ówczesna Rzeczpospolita prowadziła politykę kolonialną.

Sprawy kultury były potraktowane w referatach: prof. dr. W. Czaplńskiego *Kultura baroku w Polsce* oraz prof. dr. J. Tazbira *Znaczenie XVII w. w procesie unarodowienia polskiego katolicyzmu*. W czasie obrad zarysowano wzorzec umysłowości ówczesnej. Zwracano także uwagę na odmienne nurty rozwojowe kultury mieszczańskiej i szlacheckiej. Przy tej ostatniej zaakcentowano dużą rolę kobiet w życiu społecznym; przecież one to w przeważającej mierze prowadziły gospodarstwa, miały pieczę nad fundacjami i mecenatem artystycznym.

Jedyny referat o problematyce pozaeuropejskiej wygłosił dr J. Kieniewicz *Przeobrażenia w Indiach we wczesnym okresie ekspansji kolonialnej — XVI—XVII w.* Należy dodać, iż w sekcji tej prowadzono także dyskusję nad referatem plenarnym prof. dr. Gierowskiego. Czynny udział w dyskusji toczony w sekcji III brali m. in. prof. dr. A. Kersten i doc. dr. S. Tworek oraz dr W. Müller.

W sekcji IV — Czasy saskie i Oświecenie — w ciągu trzech posiedzeń dyskutowano nad dwoma referatami plenarnymi: prof. dr. Gierowskiego i prof. dr. Leśnodorskiego oraz czterema sekcijnymi: prof. dr. J. Topolskiego *Upadek i wzrost gospodarki polskiej w XVIII w. na tle europejskim*, prof. dr. E. Rostrowskiego *Francja Ludwika XV a Polska*, prof. dr. J. Gierowskiego i doc. dr. J. Leszczyńskiego *Polska a Saksonia; zagadnienia ustrojowe* oraz doc. dr. R. Wołoszyńskiego *Europa późnego oświecenia a Polska*. Zaprezentowane referaty dotyczyły węzłowych zagadnień szlacheckiej Rzeczypospolitej w XVIII wieku i wraz z dyskusją, w której wzięły udział 22 osoby, ukazały złożoność tej problematyki. Porównywano tutaj gospodarkę polską z gospodarką krajów sąsiednich, przeżywających w XVIII wieku okres rozkwitu. Zwrócono m. in. uwagę na różnice w stanie posiadania sektora państwowego Rzeczypospolitej i jej sąsiadów. Ożywioną wymianę zdań wywołało stwierdzenie, że rozbiory nie były wynikiem słabości gospodarczej. Czasy saskie zostały nazwane okresem anarchii. Jeżeli chodzi o penetrację francuską, akcentowano olbrzymie znaczenie języka i kultury francuskiej dla rozwoju kultury czasów saskich.

Sekcja V — Walki narodowo-wyzwoleńcze, odbyła trzy posiedzenia na których wygłoszono cztery referaty: prof. dr. St. Kieniewicz *Rozwój polskiej świadomości narodowej w XIX w.*, prof. dr. T. Mencil *Prawa wyborcze w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim 1807—1830 na tle porównawczym*, prof. H. Wereszycki *Sprawa polska w polityce mocarstw* oraz doc. dr. I. Koberdowa

Powiązania międzynarodowe polskiego obozu rewolucyjnego w okresie powstań XIX wieku. Referaty wraz z dyskusją poruszały trzy główne grupy problemowe: świadomości społecznej, rozwoju polskiego parlamentaryzmu oraz sprawy polskiej na arenie międzynarodowej. Wysuwano zagadnienia metodyczne badań nad świadomością; podkreślano, że najwięcej trudności nastęrczają badania świadomości mas ludowych. Szczególnie trudnym uznano problem wartościowania postawy chłopów, gdy przeciwstawiali się walkom narodowowyzwoleńczym. Domagano się dalszych badań nad miejscem sprawy polskiej w polityce międzynarodowej w XIX wieku. Postulowano także potrzebę rozwoju badań nad masonerią i jej powiązaniem z lożami obcymi.

Jednym z ważniejszych zagadnień Zjazdu była problematyka gospodarcza. Szczególnie dużo uwagi poświęcono problemom uprzemysłowienia ziem polskich w XIX i XX wieku. Stanowiły one przedmiot obrad sekcji VI, która odbyła trzy posiedzenia. Wygłoszono siedem referatów, w dyskusji wzięło udział 40 osób, przy obecności około 200 uczestników. Referaty dotyczyły zarówno ogólnych problemów rozwoju przemysłu, o czym mówiła prof. dr. I. Pietrzak-Pawłowska *Uprzemysłowienie ziem polskich na tle europejskim*, jak i charakterystyki tempa rozwojowego poszczególnych dziedzin wytwórczości, co poruszali: doc. dr W. Długoborski i doc. dr J. Jaros *Fazy i dynamika rozwoju górnictwa i hutnictwa na ziemiach polskich; od przełomu XVIII/XIX w. do 1939 r.*, prof. dr G. Missalowa oraz dr J. Fijałek *Fazy i dynamika rozwoju przemysłu włókienniczego na ziemiach polskich w latach 1815—1939*, dr S. Wykrętowicz *Fazy rozwoju przemysłu rolno-spożywczego na ziemiach polskich 1815—1939*. Inne omawiały wpływ industrializacji na problemy urbanizacyjne oraz przemiany socjo-demograficzne na ziemiach polskich i w niektórych krajach europejskich w XIX i XX wieku. Przedstawiono także społeczne następstwa uprzemysłowienia Warszawy w latach 1865—1960. W czasie obrad podkreślono, że trudno zaliczyć ziemie polskie do opóźnionych w rozwoju przemysłu. Jak wynika z badań nad rozmieszczeniem złóż i ośrodków wytwórczych w Europie środkowo-wschodniej, jedynie poza Śląskiem, były one rozproszone, co nie sprzyjało procesowi nazywanemu „przewrotem przemysłowym”.

Została także scharakteryzowana polityka gospodarcza Polski międzywojennej. W pierwszym 10-leciu dominowały próby ukształtowania samodzielnego modelu gospodarczego kraju. W drugim decydująca staje się rola związków monopolistycznych w stosunku do zagranicznego kapitału. Mocno wyeksponowano przełom, jaki dokonał się w Polsce Ludowej, zmieniający całkowicie charakter i poziom gospodarki, umożliwiając zarazem wydobyć się z zacofania i olbrzymich zniszczeń wojennych. Dzięki temu Polska przekształciła się w kraj o co najmniej średnim poziomie rozwoju gospodarczego.

W szczególnie szerokim zakresie uwzględniona została na Zjeździe historia najnowsza. Miarą zainteresowań tym okresem niech będzie fakt, że w obradach sekcji VII każdorazowo uczestniczyło od 200 do 300 osób, a więc około 30% wszystkich uczestników Zjazdu. Obok czterech referatów plenarnych dyskusja, w której wzięło udział 41 osób, toczyła się wokół dziewięciu referatów sekcyjnych. Przedstawiono także konspekt referatu plenarnego, przygotowywanego przez prof. dr. T. Daniszewskiego, który zmarł na kilka tygodni przed Zjazdem. Referaty zaprezentowały całokształt problemów, jakimi zajmują się historycy dziejów najnowszych, z których wiele zostało pogłębionych w dyskusji.

Wskazywano na genezę i okoliczności konfliktu polsko-ukraińskiego w XIX i XX wieku, o czym mówił prof. dr A. Podraza *Polacy a narodowy ruch ukraiński w XIX i XX wieku*. Trzy referaty dotyczyły problematyki społeczno-ustrojowej

Polski międzywojennej: prof. dr. E. Ryszki i dr. A. Ajnenkiela *Przemiany ustrojowo-polityczne w Polsce międzywojennej na tle europejskim*, doc. dr. J. Żarnowskiego *Procesy integracyjne w Polsce międzywojennej*, doc. dr. M. Drozdowskiego *Struktura społeczna II Rzeczypospolitej*. Problemy polityki zagranicznej Polski przedwrześniowej omawiał referat prof. dr. H. Zielińskiego i doc. dr. M. Orzechowskiego *Polska między Niemcami a Związkiem Radzieckim 1918—1939*. Prof. dr T. Jędruszczak zaprezentował nowatorską próbę spojrzenia na genezę II wojny światowej, z kolei doc. dr E. Duraczyński przedstawił charakterystykę podziemia antyhitlerowskiego w Polsce.

Wokół powyższych referatów wywiązała się dyskusja, żywa i obfitująca w liczne kontrowersje. Szczęśliwie okazało się, co podnoszono wielokrotnie, powiązanie problematyki XIX i XX wieku. Wysłunięto postulat wzmocnienia badań nad dziejami Litwy, Białorusi i Ukrainy, sugerując w tym zakresie połączenie wysiłków historyków polskich i radzieckich. Polemikę wywołała teza o słabych aspiracjach niepodległościowych u Czechów przed 1918 r. Zgadzano się z poglądem, że w okresie międzywojennym Polska była zagrożona jedynie od strony Niemiec, dążących do rewanżu za Wersal. Do różnicy zdań doszło przy określaniu możliwości zbliżenia polsko-radzieckiego. Weryfikacji poddano ocenę układu z Niemcami w 1934 roku, który jak stwierdzono, nie zamykał Polsce drogi do koalicji antyniemieckiej. Zwrócono uwagę na potrzebę badań procesów integracji i dezintegracji społeczeństwa w okresie międzywojennym. Oddzielono przyczyny II wojny światowej od jej genezy. Domagano się dalszych badań nad podziemiem w okresie okupacji.

Zagadnienia metodologiczne znalazły poczesne miejsce w obradach Zjazdu. Były one przedmiotem obrad sekcji VIII, *Metodologia historii*, która odbyła dwa posiedzenia. Wygłoszono trzy referaty: prof. dr. J. Topolski *Historia a metodologia historii*, doc. dr S. Piekarczyk *Zagadnienie czasu w historii* oraz prof. dr. C. Bobińska *Ciągłość i zmienność w nauce historycznej*. Dyskusja jaka rozwinęła się wokół tych referatów, koncentrowała się głównie na pięciu problemach: zakresie zainteresowań, problemie uwarunkowań w pracy historyka, osobliwościach nauki historycznej, jej powiązaniach z innymi dyscyplinami, integracyjnej roli historii w obrębie nauk społecznych oraz problemie czasu w historii. Obrady sekcji wykazały, że zagadnienia metodologiczne coraz bardziej interesują historyków

Doniosłe znaczenie ma przekazywanie osiągniętych wyników prac naukowych dla użytku społecznego. To odpowiedzialne zadanie spełniają głównie historycy-nauczyciele. W ramach sekcji IX — *Dydaktyka historii*, zebrał się oni dla przedyskutowania metod pracy oraz przedstawienia osiągniętych sukcesów. Odbyły się dwa posiedzenia z czterema referatami: doc. dr. T. Słowikowskiego *Aktualny stan badań nad dziejami nauczania historii oraz postulaty na przyszłość*, mgr K. Augustynek *Uwagi nad stopniem rozumienia pojęć historycznych przez uczniów szkół podstawowych na podstawie badań przeprowadzonych w środowisku krakowskim*, dr J. Rulka *Wpływ stosowania środków audio-wizualnych na rozwój myślenia historycznego uczniów*, mgr S. Wróbel *Programy nauczania historii a praktyka szkolna*. Ten ostatni był zagajeniem do dyskusji nad stanem i potrzebami nauczania historii w szkołach.

Obok wyników badawczych, sekcja ta podobnie jak i pozostałe, wysunęła kilka postulatów organizacyjnych, m. in. wysunięto potrzebę zmian w programach nauczania historii w szkołach licealnych; przywrócenia jej w czwartej klasie szkoły podstawowej oraz w szkołach zawodowych wszelkich specjalności.

Dużym zainteresowaniem cieszyły się obrady sekcji X — Nauki pomocnicze historii. Sekcja ta stała się swoistym forum, gdzie na płaszczyźnie naukowej spotkali się archiwiści, pracownicy bibliotek i muzeów oraz badacze zajmujący się naukami pomocniczymi w szkołach wyższych i placówkach badawczych. Odbyły się cztery posiedzenia, na których wygłoszono siedem referatów, przy dość różnej liczbie uczestników (od 40 do 200 osób). W dyskusji wzięły udział 53 osoby. Toczyła się ona zasadniczo wokół czterech zespołów problemowych. Pierwszym było zagadnienie miejsca nauk pomocniczych w kształceniu historyka, które przedstawił prof. dr A. Gieysztor. Ciekawą próbę adaptowania dla potrzeb historii pewnych metod z dziedziny nauk ścisłych zaprezentował doc. dr I. Innatowicz *Cybernetyka a badania historyczne*, z kolei doc. dr A. Wyrobisz przedstawił metodyczne możliwości zastosowania źródeł archeologicznych w pracy historyka (*Źródła archeologiczne w badaniach nad historią miast w Polsce XIV—XVIII wieku*).

Kolejne dwa referaty: dr H. Karczowej (*Problemy krytyki i wykorzystania źródeł fonograficznych*) oraz dr K. Kerstenowej (*Relacja jako typ źródła historycznego*) omawiały problematykę wykorzystania nowych typów źródeł, jakie niesie ze sobą historia najnowsza. Ostatnie dwa referaty: doc. dr. A. Tomczaka *W sprawie zakresu dyplomatyki* oraz dr M. Bielińskiej *Współczesne zadania archiwów* dotyczyły zagadnień związanych ze źródłami starszymi; ich proveniencją i przechowywaniem. Łączne rozważanie zagadnień mediewistycznych i nowożytnych okazało się szczególnie użyteczne właśnie w tym przedmiocie.

Dyskusja dotyczyła problemów badawczych i organizacyjnych. Zwracano uwagę na potrzebę precyzyjnych badań nad źródłami typu relacji, konieczność szerszego niż dotychczas uwzględniania badań archeologicznych w pracy historyków. Na ostatni temat zabrała głos m.in. mgr St. Hoczyk. Apelowano o współpracę między archiwistami, bibliotekarzami i pracownikami muzeów w zakresie selekcji i przechowywania źródeł. Z postulatów organizacyjnych wysunięto potrzebę wprowadzenia egzaminu z nauk pomocniczych na studiach, wydania akademickiego podręcznika nauk pomocniczych oraz organizacji archiwum archeologicznego. Bardzo mocno akcentowano stwierdzenie, że dalszy postęp badań historycznych zależy w ogromnej mierze od stanu archiwów i bibliotek.

Przebieg obrad oraz żywa dyskusja ze znacznym udziałem historyków młodych, wykazały, że obok niewątpliwych osiągnięć, badania nad poruszonymi na Zjeździe problemami wykazują wiele luk. Dlatego wysuwano postulaty koordynacji badań, potrzebę częstych spotkań w gronie specjalistów oraz potrzebę szerokiej współpracy z badaczami pokrewnych dyscyplin naukowych; głównie socjologami, ekonomistami, historykami literatury. Podkreślano potrzebę lepszej informacji o osiągnięciach badawczych za granicą, przede wszystkim poprzez sprowadzanie literatury naukowej.

Do zasług Zjazdu należy dodać wyjście poza krąg ludzi bezpośrednio związanych z nauką historyczną. Naukowcy z całej Polski spotykali się ze społeczeństwem Lublina i Lubelszczyzny, bezpośrednio przekazując wyniki swoich badań. Spotkań takich było 42. Cała akcja została przygotowana przez doc. dr. Z. Mańkowskiego i mgr. J. Lewandowskiego przy pomocy Wojewódzkiego Ośrodka Propagandy Partyjnej.

Obrady Zjazdu zostały zamknięte na posiedzeniu ogólnym w dniu 13 września, gdzie przewodniczący poszczególnych sekcji złożyli sprawozdania. Ogólnej oceny dokonał prof. S. Herbst. Podkreślił on wysoką rangę zjazdu lubelskiego, który podsumowując jeden — otwiera jednocześnie nowy etap badań nad dziejami ojczy-

stymi. Kończąc prezes PTH życzył owocnych badań i spotkania na Zjeździe XI, który jest planowany w rodzinnym mieście Mikołaja Kopernika — Toruniu, w roku 1973.

Bogaty plon obrad zostanie zawarty w czterech tomach pamiętnika zjazdowego, z których dwa już się ukazały, trzeci będzie zawierał dalsze referaty, czwarty zaś pomieści dyskusję.

Ryszard Szczygieł

**BIBLIOTEKA
UMCS
BUBLIN**